

Avrupa Birliği'ne Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Refah Düzeyine Göre İncelenmesi

Examination of the Candidate and Potential Candidate to European Union According to Their Welfare Level

Seher SULUK *
Ahmet Mesut BÜYÜKSARIKULAK **
Bilge AFŞAR ***

ÖZ

Bu çalışmanın temel amacı 2015-2021 yılları arasında Avrupa Birliği'ne aday (Sırbistan, Kuzey Makedonya, Karadağ, Arnavutluk ve Türkiye) ve potansiyel aday ülkelerin (Bosna Hersek) refah düzeyi açısından karşılaştırılmasıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için Legatum Enstitüsü tarafından hazırlanan Legatum Refah Endeksi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, aday ülke Karadağ'ın daha iyi bir performans gösterdiği ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin refah endeksi ve diğer pek çok boyut sıralamasında diğer ülkelere kıyasla geride kaldığı görülmüştür.

ANAHTAR KELİMELER

Legatum Refah Endeksi, Avrupa Birliği, Aday ve Potansiyel Aday Ülkeler

ABSTRACT

The main purpose of this study is to compare the candidate (Serbia, North Macedonia, Montenegro, Albania and Turkey) and potential candidate countries (Bosnia and Herzegovina) for the European Union in terms of welfare level between 2015-2021. To achieve this goal, The Legatum Welfare Index prepared by the Legatum Institute was used. According to the results obtained, it was revealed that the candidate country Montenegro performed better. It has been observed that Turkey lags behind other countries in the prosperity index and many other dimension rankings.

KEYWORDS

Legatum Prosperity Index, European Union, Candidate and Potential Candidate Countries

	<i>Makale Geliş Tarihi / Submission Date</i> 28.01.2022	<i>Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance</i> 12.04.2022
<i>Atıf</i>	Suluk, S., Büyüksarıkulak, A. M. ve Afşar, B. (2022). Avrupa Birliği'ne Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Refah Düzeyine Göre İncelenmesi. <i>Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi</i> , 25 (1), 175-191.	

* Dr., sehersuluk119@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3253-1098

** Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi, Doğanhisar MYO, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, mbuyuksarikulak@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8729-9612

*** Doç. Dr., Karatay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, bilge.afsar@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2891-7617

GİRİŞ

20. yüzyılda devletlerin ve toplumların gündeminde yer alan ve literatürde de çok tartışılmış olan toplumsal refah konusu, günümüzde de devam etmektedir (Süslü vd., 2018: 220) ve gelecekte de devam edecektir. Nitekim toplumsal refahın en üst seviyelere çıkarılması bireyler ve devletler için oldukça önemlidir (Çanakcı, 2021: 12). Demokratik toplumlarda temel amaç genel olarak ülke vatandaşları için hem günümüzde hem de gelecekte mümkün olan en yüksek refahı sağlamaktır (Kramp, 2010: 93). Bu bağlamda, daha sağlıklı, daha mutlu ve daha eğitilmiş insanlar, refahın artmasına katkıda bulunabilir (Süslü vd., 2018: 220). Bu çerçevede toplumsal refahı yüksek olan toplumlar; sağlık ve eğitim düzeyi ile birlikte yaşam kalitesi de yüksek toplumlar şeklinde nitelendirilebilir.

Refah düzeyi, toplumların bolluk içinde ve rahat bir yaşam sürdürebilmelerinin göstergelerinden biridir. Bu çerçevede, refah düzeyinin ölçümü için çeşitli endeksler geliştirilmiştir. Legatum Refah Endeksi bunlardan biridir. Legatum Refah Endeksi, Legatum Enstitüsü tarafından geliştirilen ve 12 boyuta dayanan bir hesaplama sistemine sahiptir. Söz konusu temel göstergeler emniyet ve güvenlik, kişisel özgürlük, yönetim, sosyal sermaye, yatırım ortamı, girişimcilik koşulları, pazara erişim ve altyapı, ekonomik kalite, yaşam koşulları, sağlık, eğitim ve doğal çevredir (Koca, 2021: 23).

Avrupa Birliği yaklaşık 70 yıl önce temelleri atılan, ilk yıllarda ekonomik amaçlarla kurulmuş daha sonra ise siyasi amaçları da ön plana çıkmış olan uluslar üstü bir birlikteliktir. Avrupa kıtasında yer alan çok sayıda ülkenin üye oldukları birliğe katılabilmek için belirlenen ekonomik, siyasi ve sosyal şartları yerine getirmek gerekmektedir. Dolayısıyla birliğe üye olmak demek ülkelerin belli refah düzeylerine sahip oldukları şeklinde algılanmaktadır.

Bu çalışmada AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeleri refah düzeyi açısından karşılaştırılmıştır. Bu amaca ulaşabilmek için, ülkelerin refah düzeyi itibarıyla performans resmini yansıtan Legatum Refah Endeksi kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile çalışma teorik ve Legatum Prosperity Index'den elde edilen verilerle yapılmıştır. Yapılan literatür taramasında AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeleri refah açısından inceleyen çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla, çalışmanın, literatürdeki söz konusu boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu konu aynı zamanda, ülkelerin kendi sosyoekonomik durumuna göre politikalar geliştirip uygulayabilmesi açısından da önem arz etmektedir. Çalışma şu şekilde organize edilmiştir: Girişten sonraki bölümde Avrupa Birliği'nin kuruluşu, gelişimi ve Türkiye'nin adaylık sürecinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Legatum Refah Endeksi kavramı açıklanmıştır. Üçüncü bölümde literatür taramasına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde AB'ye aday ve potansiyel aday ülkeleri Legatum Refah Endeksine göre karşılaştırılmıştır. Çalışma genel bir değerlendirme ve sonuç kısmı ile tamamlanmıştır.

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KURULUŞU, GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'NİN ADAYLIK SÜRECİ

Avrupa Birliği (AB) düşüncesi 14. yüzyıla kadar gitse de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uygulama alanı bulabilmiştir. 1951 yılında kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT), AB'nin temelini oluşturmakla birlikte, 1957 yılında Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumu (EURATOM) birlikteliği oluşturan diğer kurumlardır. Bu üç kuruluş 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşmasıyla birleştirilmiş ve topluluk, Avrupa Topluluğu olarak anılmıştır. Böylece aynı amaç ve hedeflere yönelmiş bütünleşik bir yapı fikri, resmi olarak hayata geçirilmiştir (Paksoy vd., 2018: 110-111).

Kuruluş döneminde belirtilen amaçların ekonomik amaçlar olduğu görülmektedir. Üye ülkeler arasında malların ve üretim faktörlerinin serbestçe dolaşabileceği tek bir pazar oluşturmak, başlangıç amacını ortaya koyarken; bunun yanında üye ülke vatandaşlarının refahını artırmak, barış ve özgürlükleri koruyup güçlendirmek ise diğer temel amaçlar olarak ifade edilebilir (Dura vd., 2015: 42-43).

Başlangıçta altı ülkenin katılımıyla kurulmuş olan topluluğa zaman içinde birçok ülke eklenmiştir. Günümüzde 27 üyeden oluşan Birliğin, ülkeler açısından genişleme süreci Tablo 1'de gösterilmiştir. İngiltere, Brexit ile birlikte üyelikten ayrılmıştır.

Tablo 1: Avrupa Birliği'ne Dâhil Olan Ülkeler ve Dâhil Oldukları Yıl

Yıl	Genişleme Süreci	Birliğe Katılan Ülkeler
1957	Kuruluş	Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda
1973	1. Genişleme	Danimarka, İrlanda, İngiltere
1981	2. Genişleme	Yunanistan
1986	3. Genişleme	İspanya, Portekiz
1995	4. Genişleme	Avusturya, Finlandiya, İsveç

2004	5. Genişleme (I)	Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya
2007	5. Genişleme (II)	Romanya, Bulgaristan
2013	6. Genişleme	Hırvatistan

Kaynak: www.ab.gov.tr (Erişim Tarihi: 08.12.2021)

Birlik zaman içinde birçok önemli antlaşmaya imza atmıştır. Bu antlaşmalardan 1992 yılında imzalanan ve 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması-Kriterleri) oldukça önemlidir. Söz konusu antlaşma ile ekonomik ve parasal birliğe yönelik atılan adımların yanı sıra siyasi bütünleşme alanında da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Birlik kapsamında öncelikli olarak ekonomik ve parasal bütünlük sağlanacak, daha sonra ise siyasi birlik gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Avrupa Birliği adının ilk kez geçtiği antlaşma ile üç temel öge (sütun) belirlenmiştir. Belirlenen ögeler Avrupa Topluluğu, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası, Adalet ve İçişleridir (Denk, 2016: 73-74; Ökmen ve Canan, 2009: 147-148; Korkmaz, 2018: 14-15).

Maastricht Antlaşması ile birliğe üye olan ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe dâhil olabilmeleri için bazı kriterler belirlenmiştir. Birlik ülkeleri ile birlikte aday ülkelerin de tam üye statüsü kazanabilmek için belirlenen bu kriterlere uyum sağlamaları gerekmektedir. Yakınlaşma kriterleri olarak da ifade edilen bu kriterler enflasyon, devlet borçları, bütçe açıkları, faiz oranı ve döviz kurundan oluşmaktadır (Afxentiou, 2000: 249). Yakınlaşma kriterleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Yakınlaşma Kriterleri

Makro-Ekonomik Gösterge	Kriter
Enflasyon	Enflasyon oranı, bu oranın en düşük olduğu üç ülkenin yıllık ortalamasının en fazla 1.5 puan üzerinde olmalıdır
Devlet Borçları	GSYH'ye oranının %60 geçmemesi gerekir
Bütçe Açıkları	GSYH'ye oranının %3'ünü geçmemesi gerekir
Faiz Oranları	Uzun vadeli faiz oranları, enflasyon oranının en düşük olduğu üç ülkenin ortalama faiz oranlarını 2 puandan fazla aşmaması gerekir
Döviz Kuru	Para biriminin döviz kuru mekanizmasına dâhil olması ve en az iki yıl normal dalgalanma ($\pm 2,25$) dâhilinde kalması gerekir

Kaynak: Engin ve Yeşiltepe, 2009: 16

1993 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi sonucunda imzalanan Kopenhag Antlaşması da süreç açısından önemli kriterler ortaya koymuştur. Kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk müktesebatına uyum kriteri olarak üç başlıkta toplanmaktadır. Aday olan ülkelerle katılım sürecinin başlaması için Kopenhag kriterlerinin siyasi kriterler başlığının tam olarak yerine getirilmesi gerekmektedir. Hazırlanan rapor aday ülkenin siyasi kriterleri yerine getirme performansını değerlendirmede kullanılan esas belgedir (Özer, 2009: 98). Kopenhag Zirvesi'nde belirlenen kriterler şunlardır (Baun, 2000: 44):

- Siyasi Kriterler: Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve azınlıkların korunmasını emniyete alan istikrarlı kurumlara sahip olmak,
- Ekonomik Kriterler: Rekabetçi ve iyi işleyen piyasa ekonomisi tesis etmek,
- Topluluk Müktesebatına Uyum Kriteri: Ekonomik, parasal ve siyasi birlikteliğe bağlılığı da içeren üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneğine uyum sağlayabilecek olmak.

Avrupa Birliği'ni siyasi bir birliktelik haline dönüştürmek için ilk koşul; üye ülkeleri tek bir anayasa çatısı altında bir araya getirmektir. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkan anayasa metni 29 Ekim 2004 yılında Roma'da 25 üye ve 3 aday ülke tarafından imzalanmıştır. 1 Kasım 2006'da yürürlüğe girmesi öngörülen anayasa için bazı ülkelerin ulusal meclislerinin kabul etmesi yeterli iken bazı ülkelerde referandum yapılması gerekiyordu. Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda halkın kabul etmemesi İngiltere'nin yapılacak olan referandumu askıya almasına sebep olmuş ve böylece siyasi birlikteliğin oluşması mümkün olmamıştır (Denk, 2016: 79; Dura vd., 2015: 47-49). Bu sorunun çözümü için 18-19 Ekim 2007 tarihinde Lizbon Antlaşması imzalanmış, taslak anayasa metninde önemli değişiklikler yapılmıştır. Antlaşma ile anayasa, AB Dışişleri Bakanlığı gibi ifadelerden kaçınılmış, birliği temsil edecek bayrak, marş gibi sembollere yer verilmemiştir (Seyidoğlu, 2013: 268-269).

2016 yılının Haziran ayında ise üye olduğu zamandan itibaren çeşitli tartışmaların içinde olan, örneğin Schengen ve parasal birlikteliğe katılmayan Birleşik Krallık gerçekleştirildiği referandum ile birlikten ayrılma kararı almıştır. Brexit kelimesi ile ifade edilen bu süreç sonunda 31 Ocak 2020 tarihinde Birleşik Krallık Avrupa Birliği'nden resmen ayrılmıştır (Balkır, 2021: 213-214).

Zaman içerisinde kriterleri sağlamasına rağmen yaptıkları referandumla Birliğe üyeliği kabul etmemiş ülkeler olduğu gibi, aday iken adaylıktan çekilen örnekler de vardır. Birleşik Krallık'ın durumu ise üye bir ülkenin birlikten çıkması olarak bir ilktir.

Şartları taşımaya rağmen birliğe dâhil olmama ve birlikten ayrılma olmakla beraber birlik kurulduğu günden bu zamana kadar çoğunlukla genişleme eğilimindedir. Birliğe üye olmanın sağladığı çeşitli avantajların yanında, üye ülkelerin ekonomik, siyasi, kültürel alanlar başta olmak üzere birçok alanda belirli standartları sağladığı, belirli bir refah seviyesine ulaştığı düşünüldüğünden birçok ülke adaylık başvurusunda bulunmuş, aday olmak için çaba harcamış ve hâlâ da harcamaktadır. Doğu Bloku'nun çökmesi ile ortaya çıkan devletlerin hızlı bir şekilde adaylık için başvurmaları, Türkiye'nin ise neredeyse zaman zaman hızlanan, zaman zaman yavaşlayan bir adaylık süreci söz konusudur.

Günümüz itibarıyla AB'ye beş aday ve iki potansiyel aday ülke bulunmaktadır. AB'nin genişleme politikasının mevcut durumu Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikasının Mevcut Durumu

Aday Ülke	Üyelik Başvuru Tarihi	Adaylık Tarihi	Müzakerelere Başlama Tarihi
Türkiye	14 Nisan 1987	10-11 Aralık 1999	3 Ekim 2005
Kuzey Makedonya	22 Mart 2004	15-16 Aralık 2005	25 Mart 2020
Karadağ	15 Aralık 2008	17 Aralık 2010	29 Haziran 2012
Sırbistan	22 Aralık 2009	1 Mart 2012	17 Aralık 2013
Arnavutluk	24 Nisan 2009	27 Haziran 2014	25 Mart 2020
Potansiyel Aday Ülke	Potansiyel Aday Statüsü	İstikrar ve Ortaklık Antlaşmasının İmzalanması	İstikrar ve Ortaklık Antlaşmasının Yürürlüğe Girmesi
Bosna Hersek	20 Haziran 2003	16 Haziran 2008	1 Haziran 2015
Kosova	18 Şubat 2008	27 Ekim 2015	1 Nisan 2016

Kaynak: www.ab.gov.tr (Erişim Tarihi: 10.12.2021)

Türkiye AB'ye katılım için 31 Temmuz 1959'da ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Türkiye; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya üzerinde bütünleşmelerin artması, Yunanistan'ın adaylık için harekete geçmesi, ekonomik sorunları aşmanın ve refah seviyesini artırmanın yolunun adaylıktan geçtiğini düşünmesi üzerine adaylık için başvuru yapmıştır. Diğer taraftan adaylık için şartların tamamen sağlanamadığı da unutulmamalıdır. Başvurunun ilk yıllarında Avrupa Birliği'nin de Türkiye'nin üyeliğine olumlu yaklaşması sebebiyle, birlik ve Türkiye arasında 12 Eylül 1963 yılında Ankara Antlaşması imzalanmış ve antlaşma 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Özer, 2009: 90-92).

Antlaşmada kademeli olarak gümrük birliğinin kurulması hedefi temeldir. Bununla beraber; tarım, ulaştırma, rekabet, vergilendirme, emek ve sermayenin serbest dolaşımı gibi konularda politikaların uyumlaştırılması öngörülmüştür (Ökmen ve Canan, 2009: 141). Tam üyelik sürecinin hazırlık (1964-1973), geçiş (1973-1995) ve son dönem (1995 ve sonrası) olarak üç aşamadan geçmesi planlanmıştır (Güreşçi, 2006: 72-73).

1973 tarihinde Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile geçiş dönemi başlamış, gümrük birliğinin kurulması için gerekli düzenlemeler ve takvim, protokolde öngörülmüştür. Türkiye'nin yükümlülükleri yerine getirememesi, yaşanan siyasi sorunlar süreci yavaşlatmış, 1988 yılında tekrar uygulamaya geçilmiş ancak 10 yıllık bir gecikme ortaya çıkmıştır (Özen ve Yazgan, 2007: 238-239).

Türkiye Birliğe tam üyelik başvurusunu 14 Nisan 1987 yılında gerçekleştirmiştir. Başvuru 27 Nisan 1987 yılında Bakanlar Konseyi'nde ele alındıktan sonra değerlendirilip görüş hazırlamak üzere komisyona gönderilmiş; komisyonun raporu 18 Aralık 1989 tarihinde açıklanmıştır. Raporda Türkiye'nin üyelik için uygun olduğu, ancak üyelik konusunda verilecek kararın ertelenmesinin daha uygun olacağı belirtilmiştir (Özer, 2009: 93).

1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile birlik arasında Gümrük Birliği işlerlik kazanmıştır. Türkiye ile AB arasında tesis edilen Gümrük Birliği, AB tarihinde, tam üye olmayan bir ülke ile gümrük birliğinin yürürlüğe girmesi bakımından bir ilktir. Türkiye için bu karar ekonominin tümünü etkileyen en önemli gelişmelerden biri olarak değerlendirilebilir (Temiz, 2009: 116-117).

Helsinki'de 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen zirve ile Türkiye'nin oy birliği ile aday ülke statüsü kabul edilmiş, diğer aday ülkelerle eşit olduğu ve aralarında bir fark olmadığı açıkça ifade edilmiştir (Yazgaç, 2005: 72).

2002 yılının Aralık ayında Kopenhag'da gerçekleştirilen zirvede, Kopenhag siyasi kriterlerinin Türkiye tarafından yerine getirilmesi durumunda 2005 yılı itibarıyla müzakerelere geçileceği ifade edilmiş, 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen zirvede Avrupa Komisyonu'nun raporu doğrultusunda Türkiye ile müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlamasına karar verilmiştir (Özkan Günay, 2007: 94).

2007-2014 dönemi AB-Türkiye ilişkileri bakımından genel olarak durgunluk ve hatta gerileme olarak karakterize edilebilmektedir (Dura vd., 2015: 799). İlişkileri canlandırmak amacıyla 2014 yılı Avrupa Birliği yılı olarak ilan edilmiş ve beş yıl aradan sonra Türkiye Brüksel'i ziyaret etmiştir (Karluk, 2014: 11). Günümüz itibarıyla toplam 35 fasıldan 16 tanesi açılmış, bilim ve araştırma fasılı ise geçici olarak kapatılmıştır (<https://www.ab.gov.tr>).

2. LEGATUM REFAH ENDEKSİ (LRE)

Refah kavramı çoğunlukla iktisat bilimi dâhilinde ele alınan bir kavram olmakla beraber; psikoloji, sosyoloji, siyaset ve felsefe gibi bilim dalları içerisinde de ele alınan çok disiplinli bir olgudur (Greve, 2008: 57). Refah kelimesi Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde; bolluk, rahat yaşam ve gönenç olarak ifade edilmektedir (<https://sozluk.gov.tr>). İktisat bilimine göre refah parasal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Ancak genel anlamıyla refah; sadece parasal bir olgu olmayıp yaşam kalitesi, aile ilişkileri, sosyal hayat, sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılım gibi unsurları da kapsamaktadır (Şireli, 2012: 24-25).

Devletlerin temel amaç ve görevlerinden birisi de ülkede toplumsal refahı maksimize etmektir. Bunun için ekonomik büyüme gerekli olsa da tek başına yeterli değildir. Dolayısıyla devletler ekonomik büyümenin yanında temel hak ve özgürlükleri artırmalıdır. Bununla birlikte, sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümün sağlanması gereklidir.

Yaratılan refahın belli zaman dilimlerinde ölçülmesi, kat edilen gelişmenin değerlendirilmesi ve politikaların şekillendirilmesi açısından son derece önemlidir. Refah kavramı çoğunlukla iktisat bilimi içinde parasal bir olgu olarak ele alındığı için ölçümünde kişi başına GSYH göstergesi kullanılır. Kişi başına GSYH'nin kullanılmasının bir diğer sebebi de; veri temininin kolaylığıdır (Akar, 2014: 3-4).

Zamanla GSYH'nin refahı ölçmede ve değerlendirmede yetersiz kaldığı düşüncesiyle, ölçüm için çok boyutlu endekslere ihtiyaç duyulmuştur (Stiglitz vd., 2009). Bu çerçevede Dünya Ekonomik Forumu tarafından oluşturulan Küresel Rekabet Endeksi (Global Competitiveness Index), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı tarafından hazırlanan Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index), Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulan Dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report), Michael Green ve Luke Greeves önderliğinde geliştirilen Sosyal Gelişme Endeksi (The Social Progress Index) günümüzde refahın ölçülmesinde ve değerlendirilmesinde sıklıkla kullanılan çok boyutlu endekslerdir (The Legatum Prosperity Index Methodology Report, 2020: 34).

Refahın ölçülmesinde kullanılan çok boyutlu endekslerden biri de Londra merkezli bir düşünce kuruluşu olan Legatum Institute tarafından 2007 yılından beri yayınlanan ve çok boyutlu bir endeks olan The Legatum Prosperity Index'tir (Legatum Refah Endeksi, LRE). Kuruluş yoksulluktan refaha giden yolları bulmak, bu konuda araştırmalar yapmak, küresel bir insan hareketi yaratmak, toplumu dönüştürecek ve refaha kavuşturacak değerleri, fikirleri ve politikaları şekillendirmek üzere kurulmuş bir düşünce kuruluşu olarak kendini ifade etmektedir (<https://li.com>).

2021 yılı itibarıyla refahın ölçümünde 12 boyut (pillars) söz konusudur. Bunlar emniyet ve güvenlik, kişisel özgürlükler, yönetim, sosyal sermaye, yatırım ortamı, girişimcilik koşulları, altyapı ve pazara erişim, ekonomik kalite, yaşam koşulları, sağlık, eğitim ve doğal çevredir. Her yıl hazırlanan endeks şu an için 167 ülkeyi, dünya nüfusunun ise %99'undan fazlasını kapsamaktadır. Her boyut 5 ile 8 arasında değişen toplam 67 öğeden oluşurken, bu öğelerde 300 göstergelerden oluşmaktadır. Göstergelerin elde edilmesinde 70 veri kaynağı kullanılmaktadır (The Legatum Prosperity Index Methodology Report, 2021: 4). Dolayısıyla endeksin oldukça kapsayıcı olduğu görülmektedir.

Endeksin hazırlanmasında öncelikli olarak göstergeler seçilmektedir. İkinci olarak ise seçilen göstergelerin normalleştirilmesi (standardizasyon) yapılır. Normalleşme yapılmasının sebebi; göstergelerin çok farklı ölçü birimlerine sahip olmasıdır. Bu sayesinde hem ülkeler arası karşılaştırma yapabilmek mümkün olmakta hem de endeks puanlarının zaman içerisinde karşılaştırılabilirliği anlamlı olmaktadır. Üçüncü aşamada her göstergeye refahı etkileme düzeyine göre (0,5 – 1 – 1,5 – 2) ağırlık verilir. İlgili öğedeki gösterge puanları ile belirlenen katsayının çarpılıp toplanması ile öğe puanı bulunmuş olur. Aynı işlemler öğelere de uygulanarak boyutların (pillars) puanı bulunur. Boyutların toplanıp aritmetik ortalamasının alınması ile de refah puanı hesaplanmış olur. Ülkelerin sıralanması bu puana göre gerçekleştirilir. Boyutların aritmetik ortalamasını almak 12 boyutun refahı eşit derecede etkilediğini göstermektedir (www.prosperity.com/about/methodology).

Aralarında benzerlikler ve farklılıklar olan LRE, İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE) ve Sosyal Gelişim Endeksi gibi endeksler basit regresyon yöntemi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçta LRE ile diğer endekslerin arasında yüksek korelasyon çıkmış, LRE, İGE ile daha uyumlu bulunmuştur. İki endeks arasındaki temel fark, İGE'nin refah ölçümünde sadece doğumda beklenen yaşam süresi, ortalama eğitim süresi, beklenen eğitim süresi ve kişi başına düşen GSMH olmak üzere dört gösterge kullanmasıdır (The Legatum Prosperity Index Methodology Report, 2020: 34).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Akar (2014) Türkiye açısından Daha İyi Yaşam Endeksi'ni değerlendirdiği ve Türkiye'nin refah durumunu diğer OECD ülkeleri ile kıyasladığı çalışmasında, Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında Daha İyi Yaşam Endeksi değeri ile en düşük seviyedeki ülke olduğunu ifade etmiştir.

Eren Şenaras ve Çetin (2016) OECD ülkeleri açısından Daha İyi Yaşam Endeksi'ni genel olarak değerlendirmiş, ayrıca Endeksi oluşturan kriterlerin OECD üye ülkeler bazında bireyler tarafından ne şekilde algılandığını incelemiştir. Çok boyutlu ölçekleme analizinden elde edilen sonuçlara göre, birincil boyutta Amerika, Avustralya, Danimarka, İsveç, İsviçre, Kanada, Norveç ve Yeni Zelanda'nın daha iyi yaşam endeksi açısından benzer algılandıkları sonucuna varmışlardır. Yazarlara göre; Meksika, Şili ve Türkiye daha iyi yaşam endeksi açısından en farklı ülkeler olarak algılanmaktadır. OECD ülkelerinin benzer olarak algılanıp algılanmamasında Daha İyi Yaşam Endeksi kriterlerinden, "iş ve yaşam memnuniyetinin" birincil öneme; ikincil boyutta bakıldığında ise "iş yaşam dengesi kriterinin" en önemli değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada birbirinden en farklı ve uzak kriterler ise iş yaşam dengesi ile sivil katılım ve güvenlik ile yaşam memnuniyeti olduğu tespit edilmiştir.

Gligorić vd. (2018) çalışmalarında 2007-2016 dönemini ele alarak 27 AB üyesi ve dört Batı Balkan ülkesi olmak üzere 31 Avrupa ülkesinin refahını analiz etmiş ve bu refahın itici gücünü araştırmışlardır. Aynı zamanda Legatum Refah Endeksi'nin kişi başına düşen GSYH ve İnsani Gelişim Endeksi ile ilişkilerinin yanı sıra, Legatum Refah Endeksi seviyesinin gözlemlenen her ülke için kişi başına GSYH düzeyine göre beklenenden sapmasının analizini yapmışlardır. Buna ek olarak, Legatum Refah Endeksi düzeyine göre gelişmekte olan Avrupa ülkeleri ile eski AB üyeleri arasındaki yakınsama/uzaklaşmayı ve bu göstergelerin temel boyutları ve bileşenlerini incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre; yeni üye devletlerin kişisel özgürlük bileşeninde gelişme için en fazla alana sahip olduğu ifade edilmiş, buna karşın Batı Balkan ülkelerinin çevrenin yanı sıra eğitim, sağlık ve kişisel özgürlük alanlarına daha fazla yatırım yaparak refahlarını hızlandırabilecekleri belirtilmiştir.

Büyüksarıkulak ve Kahramanoğlu (2019) yaptıkları çalışmalarında Legatum Refah Endeksi sonuçlarını 2007-2017 yılları arasında Türkiye açısından değerlendirmiş ve bunu ekonomik büyüme ile ilişkilendirmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre; Türkiye ekonomisinde Refah Endeksi, genel olarak yatay bir seyir izlemektedir. Bu bulgudan hareketle, Türkiye'de ekonomik büyümenin refah artışına yeterince katkı sağlamadığı sonucuna varmışlardır. Yazarlar ayrıca 2015-2017 döneminde Türkiye'nin sıralamada sürekli olarak gerilemesi sebebiyle önümüzdeki yıllarda bu durumun devam edebileceğini, önemli bir ilerleme kaydedemeyeceğini düşünmektedir.

Şaşmaz (2019) ele aldığı çalışmasında Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi yardımıyla 2007-2017 yıllarına ait verileri kullanarak 29 geçiş ekonomisinde hükümet etkinliği, hukukun üstünlüğü ve ekonomik refah arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, hükümet etkinliği ve hukukun üstünlüğü ile ekonomik refah arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Kabakçı Günay ve Sülün (2021) OECD ülkelerinin refah düzeyleri ile sosyal sermaye düzeyleri arasındaki ilişkiyi Legatum Refah Endeksi çerçevesinde incelemiştir. Bu amaçla sosyal sermayenin diğer endeks değişkenleri ile eşit ağırlıkta yer aldığı durumdaki ülke sıralamaları ile sosyal sermayenin endeksten çıkartıldığı durumdaki ülke sıralamalarını karşılaştırmışlardır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, sosyal sermayenin Norveç, Danimarka, İzlanda, Yeni Zelanda, Kanada, Avustralya, ABD, Slovenya, Portekiz, İsrail ve Slovakya'nın refah seviyeleri sıralamaları için iyileştirici; İsviçre, İngiltere, Lüksemburg, Fransa, Belçika, Macaristan, Çekya, Yunanistan, Meksika, Letonya, Japonya, Litvanya, Güney Kore ve Türkiye'nin refah seviyesi sıralamaları için kötüleştirici etkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte, Finlandiya, Hollanda, İsveç, Avusturya, İrlanda, Almanya, İspanya, Estonya, İtalya, Şili, Kolombiya ve Polonya'nın refah seviyesi sıralamalarında ise sosyal sermaye değişkeni tek başına farklılık yaratmamıştır.

Koca (2021) tarafından yapılan çalışmada G7 ülkelerinin 2007-2020 dönemine ait veriler kullanılarak Legatum Refah Endeksi puanları CRITIC ve GİA yöntemlerine göre sıralanmıştır. CRITIC yöntemi ile elde edilen bulgular incelendiğinde en yüksek önem seviyesine sahip değerlendirme kriterlerinin sırasıyla sağlık ile emniyet ve güvenlik kriterleri olduğu tespit edilmiştir. En düşük önem seviyesine sahip kriterlerin ise sırasıyla

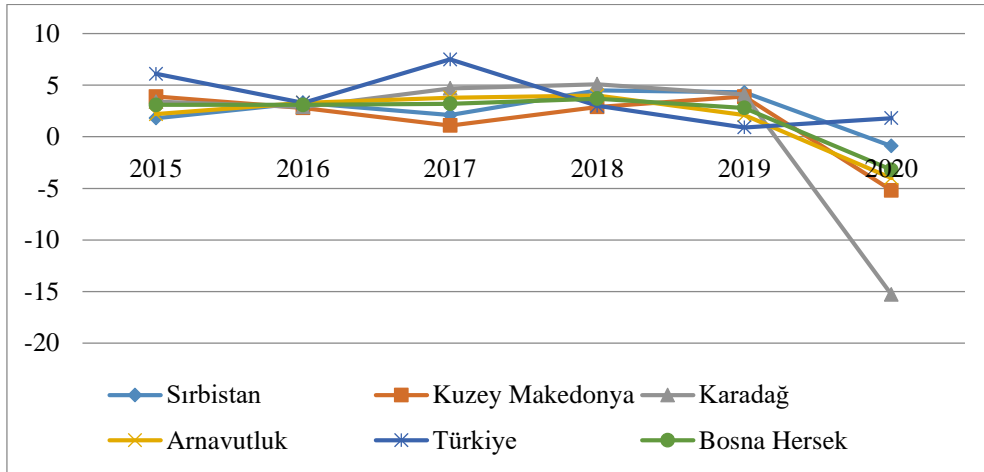
yönetim kriteri ile yatırım ortamı kriteri olduğu belirlenmiştir. GİA yöntemiyle yapılan nihai sıralama incelendiğinde ise en yüksek LPI puanına sahip ülkenin 2017 yılı haricinde Almanya olduğu belirlenmiştir. Almanya'dan sonra en yüksek LPI puanına sahip ikinci ülkenin 2013, 2016 ve 2017 yılları haricinde Fransa olduğu görülmüştür. En düşük LPI puanına sahip ülkenin İtalya olduğu, Fransa'nın ise altıncı sırada bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca çalışma sonunda CRITIC ve GİA yöntemleri ile yapılan sıralama ile Legatum Enstitüsü tarafından yayımlanan aritmetik ortalamaya göre yapılmış sıralama arasında üç basamağa varan farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Şener ve Koltan Yılmaz (2021) çalışmalarında ülkeleri Çok Kriterli Karar Verme ve Kümeleme Analizi yöntemleriyle refah düzeylerine göre gruplara ayırmış ve yöntemlerin uygulanabilirliğini göstermişlerdir. Elde edilen sonuçlara göre, yöntemlerin ülkeleri refah düzeyine itibarıyla ayırmada %73 oranında benzerlik gösterdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, her iki yöntemle en çok etkisi olan göstergelerin pazar erişimi ve altyapı ile eğitim olduğu, buna karşın en az etkisi olan göstergelerin ise sosyal sermaye ve doğal çevre olduğu belirlenmiştir.

4. AVRUPA BİRLİĞİ'NE ADAY VE POTANSİYEL ADAY ÜLKELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde AB'ye aday (Sırbistan, Kuzey Makedonya, Karadağ, Arnavutluk ve Türkiye) ve potansiyel aday ülkelerin (Bosna Hersek) refah gelişimleri The Legatum Prosperity Index (LRE) açısından karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Potansiyel aday ülkelerinden biri olan Kosova'nın verilerine ulaşılamadığı için LRE'ye dâhil edilmediği 2020 yılı raporunda belirtilmiştir. Çalışmanın zaman aralığı 2015-2021 yılları arasındadır. 2015 yılından başlatılmasının sebebi Arnavutluk'un 2014 yılında aday olarak kabul edilmesidir. Dolayısıyla adaylık yılını takip eden yıldan çalışmayı başlatmak uygun görülmüştür. AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin ekonomisinin 2015-2020 yılları arasındaki büyüme oranları Grafik 1'de gösterilmektedir. Grafikte görüldüğü üzere 2015-2018 yılları arası ülkelerin ekonomik büyüme oranları dalgalı bir seyir izlemiş, 2020 yılında ise büyüme oranlarında tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 küresel salgını sebebiyle gerilemeler yaşanmıştır. Türkiye hariç ele alınan diğer ülkelerin ekonomik büyüme oranları ise eksiye düşmüştür. Söz konusu ülkeler arasında COVID-19'dan en çok etkilenen ülkenin Karadağ olduğu görülmektedir. Karadağ'ın ekonomik büyüme oranı 2020 yılında %-15,3 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 1: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Ekonomik Büyüme Oranları, 2015-2020

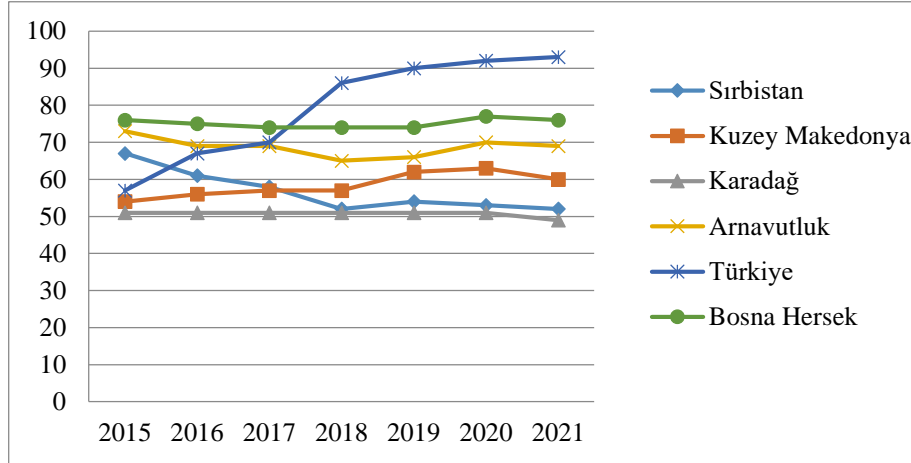

Kaynak: <https://databank.worldbank.org> (Erişim tarihi: 24.01.2022)

Aynı dönemde AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin LRE'deki sıralaması Grafik 2'de gösterilmektedir. Refah endeksi metodolojisi her yıl gözden geçirildiği için göstergelerin yerleşiminde, unsurların yapısında ve kullanılan veri kaynaklarında değişiklikler yapılabilmektedir. Böylece puan ve sıralamalarda değişiklikler meydana gelebilmektedir (<https://www.prosperity.com>). Grafik 2'deki veriler en son metodolojiye ve endekste yer alan 167 ülkeye göre düzenlenmiştir. Grafik incelendiğinde, 2015 yılında 57. sırada yer alan Türkiye, yıllar itibarıyla düşüşler yaşamış ve 2020 yılında 92. sırada, 2021 yılında ise 93. sırada yer almıştır. Ülkeler arasında refah endeksi sıralaması açısından en iyi konumda olan ülke Karadağ iken, Türkiye'nin diğer ülkelere kıyasla daha gerilerde kaldığı görülmektedir. Ülkelerin ekonomik büyüme oranları ile refah endeksindeki sıralamaları birlikte değerlendirildiğinde, 2020 yılında Karadağ'ın ekonomik büyüme oranı düşmesine rağmen, refah endeksi sıralamasında diğer ülkelere kıyasla iyi bir konumda olduğu görülmektedir. Buna karşın Türkiye'nin

ekonomik büyüme oranının 2020 yılında diğer ülkelere göre daha yüksek gerçekleşmesine rağmen endekste önemli bir ilerleme kaydedemediği hatta az da olsa gerilediği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de ekonomik büyümenin refah artışına yansımadağı söylenebilir. Türkiye Cumhuriyeti’nin yaklaşık yüz yıllık bir tarihi olduğu, birliğe üyelik için diğer ülkelerden daha erken başvurduğu, hatta Türkiye’nin üyelik başvurusu yaptığı tarihte Arnavutluk hariç diğer ülkelerin bağımsız olmadıkları düşünüldüğünde, Türkiye’nin mevcut konumu ve zaman içindeki seyrinin istenilen şekilde olmadığı söylenebilir.

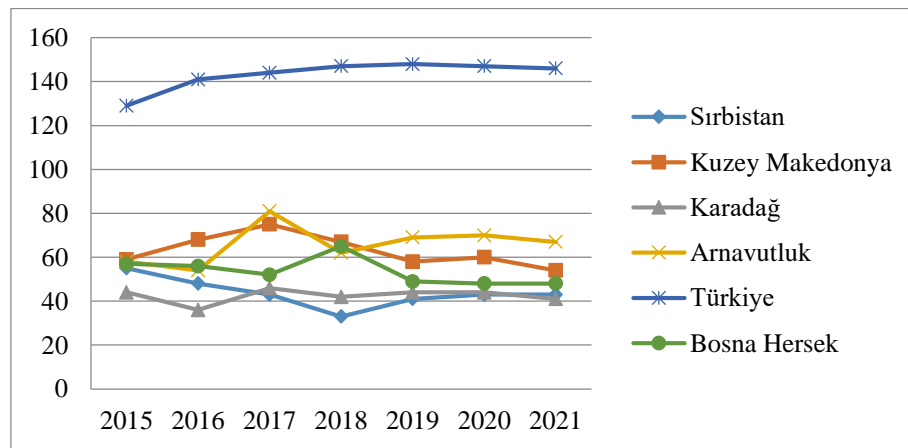
Grafik 2: AB’ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin LRE Sıralamaları, 2015-2021

Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

Refah Endeksini oluşturan boyutlar tek tek değerlendirildiğinde ise ortaya şu sonuçlar çıkmaktadır. Grafik 3’te AB’ye aday ve potansiyel aday ülkelerin emniyet ve güvenlik boyutu sıralaması gösterilmektedir. Grafik incelendiğinde, Karadağ en iyi sıralamaya sahip iken; Türkiye’nin diğer ülkelerin çok gerisinde olduğu görülmektedir. Türkiye’nin terörle mücadelesi ve jeopolitik konumu itibarıyla sahip olduğu riskler bu boyutun düşük çıkmasını belli bir derecede açıklayabilir. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi diğer aday ve potansiyel aday ülkelerin 2000’li yılların başına kadar savaş içinde oldukları unutulmamalıdır. Emniyet ve güvenliğin düşük olduğu bir ortamda Türkiye için oldukça önemli olan doğrudan yabancı yatırımların gelme ihtimali azalacağı, ekonomik büyüme ve kalkınmanın itici güçlerinden olan girişimciliğin ve inovasyonun gerçekleşebilmesinin zor olacağı, genel ekonominin de olumsuz etkilenebileceği bir gerçektir. Bu durumdan diğer refah boyutlarının da olumsuz etkileneceği düşünülebilir. Bu çerçevede, Türkiye’nin refahını arttırması ve endekste yukarılara çıkabilmesi için emniyet ve güvenliğin sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Grafik 3: AB’ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Emniyet ve Güvenlik Sıralaması, 2015-2021

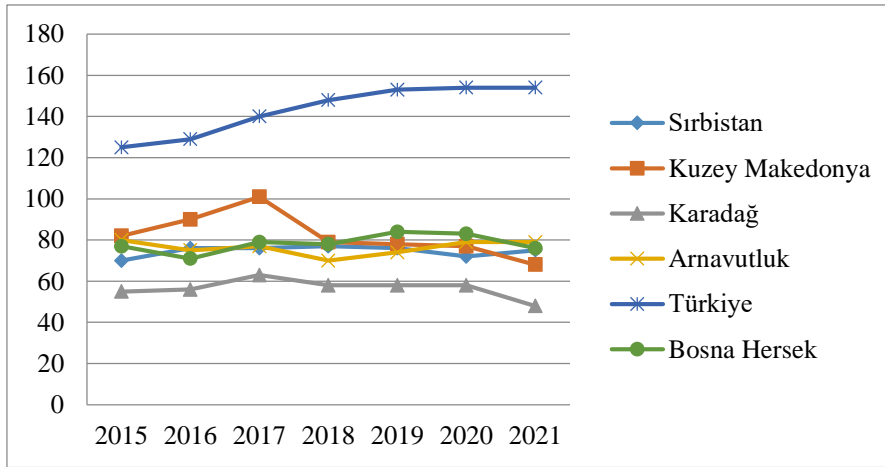

Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

Grafik 4’te AB’ye aday ve potansiyel aday ülkelerin kişisel özgürlük boyutu sıralaması verilmiştir. Ülkeler arasında 2021 yılında en iyi sıralamaya sahip ülke Karadağ iken, diğer ülkeler yatay bir seyir izlemiş, Türkiye’nin ise bu boyutta da gittikçe gerilediği ve diğer ülkeler ile de arasının açıldığı görülmektedir. Bu durum Türkiye’de kişisel özgürlük konusunda gerekli ilerlemenin kaydedilemediğini ortaya koymaktadır.

Refahın sağlanmasında, artırılmasında ve devamında demokrasinin ve kişisel özgürlüklerin etkisi unutulmamalıdır.

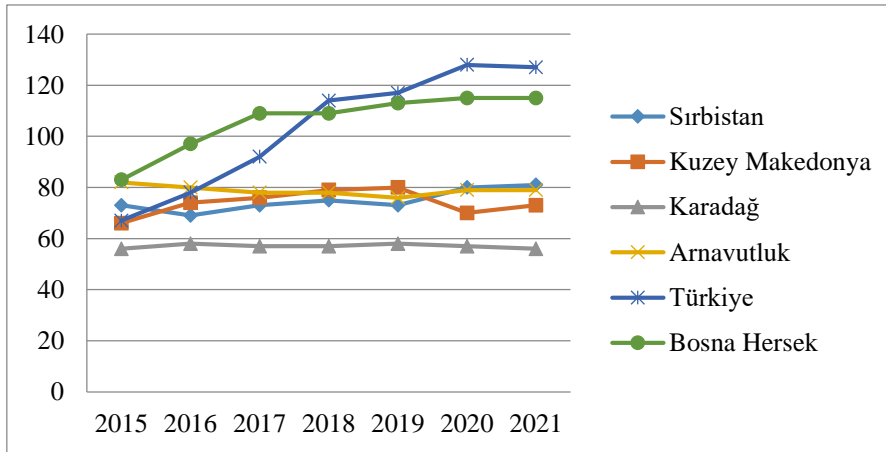
Grafik 4: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Kişisel Özgürlük Sıralaması, 2015-2021

Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

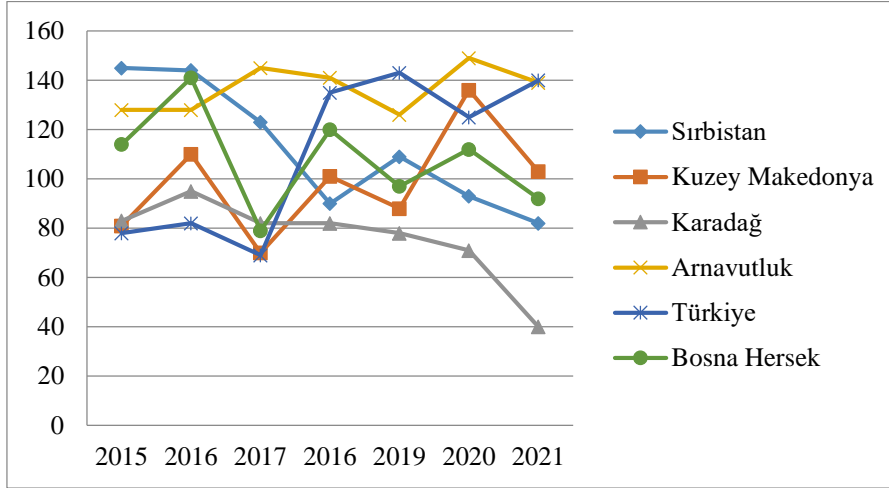
AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin yönetim boyutu sıralaması Grafik 5'te gösterilmektedir. Karadağ, Sırbistan, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya daha çok yatay bir seyir izlerken, Bosna Hersek ve Türkiye'nin sıralamada gittikçe daha geriye gittiği söylenebilir. Yönetim boyutunda en iyi konumda Karadağ iken söz konusu ülkeler arasında Türkiye'nin sıralamada en geride olduğu görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin demokrasi, siyasi katılım ve hukukun üstünlüğü gibi alanlarda ilerleme kaydedemediği söylenebilir (Büyüksarıkulak ve Kahramanoğlu, 2019). Bundan dolayı, söz konusu alanlarda iyileşme sağlanmasını hedefleyen reformlar ve düzenlemeler yapılması önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasında ve refahın artırılmasında daha kapsayıcı siyasi ve ekonomik kurumlar oluşturması gereklidir ve son derece önemlidir (Acemoğlu ve Robinson, 2015).

Grafik 5: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Yönetim Sıralaması, 2015-2021

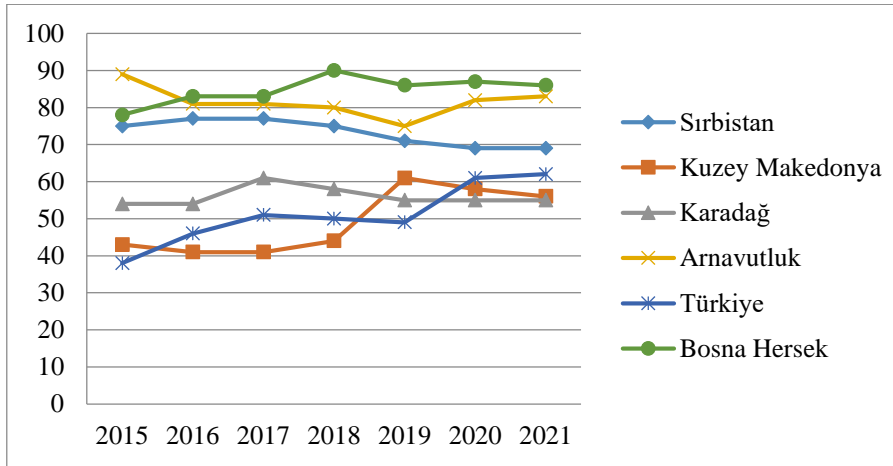
Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

Grafik 6'da AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin sosyal sermaye boyutu sıralaması verilmiştir. Grafik incelendiğinde, ülkelerin sıralamasının oldukça dalgalı olduğu, yıllar itibarıyla keskin yükselişler ve düşüşler yaşandığı görülmektedir. Ülkeler arasında Sırbistan ve Karadağ yıllar itibarıyla sıralamada yukarı yönde eğilim gösterirken, değerlendirmeye alınan 2015 yılında en iyi dereceye sahip ülke konumunda bulunan Türkiye'nin yıllar itibarıyla sıralamada düşüş eğilimi gösterdiği görülmektedir. Üzerinde anlaşılabilir net bir tanımı olmamakla birlikte sosyal sermaye kısaca kişiler ve kurumlar arası güven, vatandaşların birlikte hareket etmesi ve sivil katılımı ve sosyal ağları ifade eder (The Legatum Prosperity Index Methodology Report, 2021). Araştırmalar ülkelerin sosyal sermaye düzeylerinin gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyleri ile doğru yönde olduğunu ayrıca sosyal sermaye düzeyi arttıkça konjonktürel dalgalanmaların azaldığını ortaya koymaktadır (Çetin, 2021; Ponzetto ve Troiano, 2018; Yılmaz ve Gündüz, 2021; Dzialek, 2014).

Grafik 6: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Sosyal Sermaye Sıralaması, 2015-2021

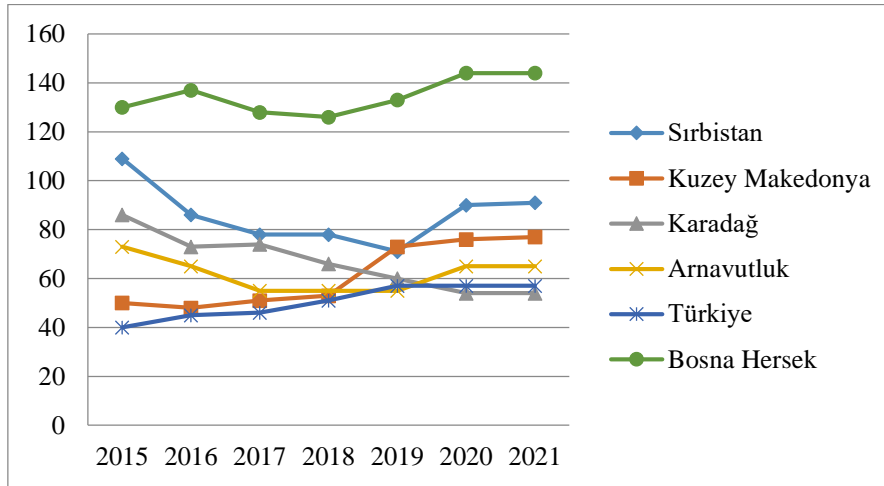
Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

Grafik 7'de AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin yatırım ortamı boyutunun sıralaması gösterilmektedir. Buna göre, 2021 yılında Karadağ ve Kuzey Makedonya diğer ülkelere kıyasla daha iyi bir sıralamada yer alırken, Arnavutluk ve Bosna Hersek daha gerilerde yer almıştır. Türkiye'nin yatırım ortamı sıralaması incelendiğinde ise analize başlanan yıl olan 2015 yılında mevcut ülkeler içinde en iyi yere sahipken, yıllar itibarıyla bu alanda da gerilemenin yaşandığı görülmektedir. Yatırım artışının ekonomik büyüme ve refah artışı için gerekli olduğu düşünüldüğünde yatırım ortamının iyileştirilmesi son derece önemlidir. Özellikle doğrudan yabancı yatırımların artırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Grafik 7: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Yatırım Ortamı Sıralaması, 2015-2021

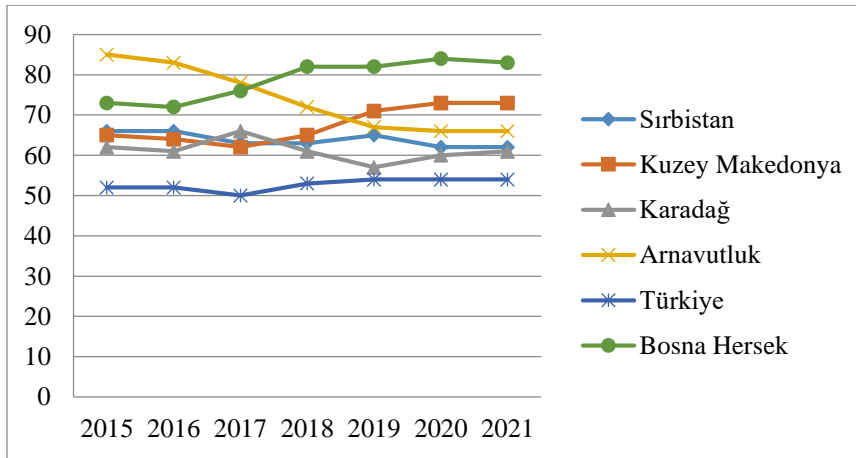
Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin girişimcilik koşulları boyutunun sıralaması Grafik 8'de verilmiştir. Buna göre, Sırbistan, Karadağ ve Arnavutluk 2015 yılından 2021 yılına kadar iyileşme kaydederken, Kuzey Makedonya, Bosna Hersek ve Türkiye'nin sıralamada geriye gittiği görülmektedir. Yukarıda yatırım ortamında da bahsedildiği gibi analize başlanan yıl olan 2015 yılında Türkiye en iyi konumdadır. Yıllar itibarıyla düşüş gösterse de mevcut konum itibarıyla ikinci sırada olması girişimcilik koşullarında Türkiye'nin rekabet gücünün yüksek olduğunu göstermektedir. Karadağ'ın istikrarlı bir şekilde yıllar itibarıyla sıralamada yükselmesi önemli bir başarı olarak değerlendirilebilir.

Grafik 8: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Girişimcilik Koşulları Sıralaması, 2015-2021

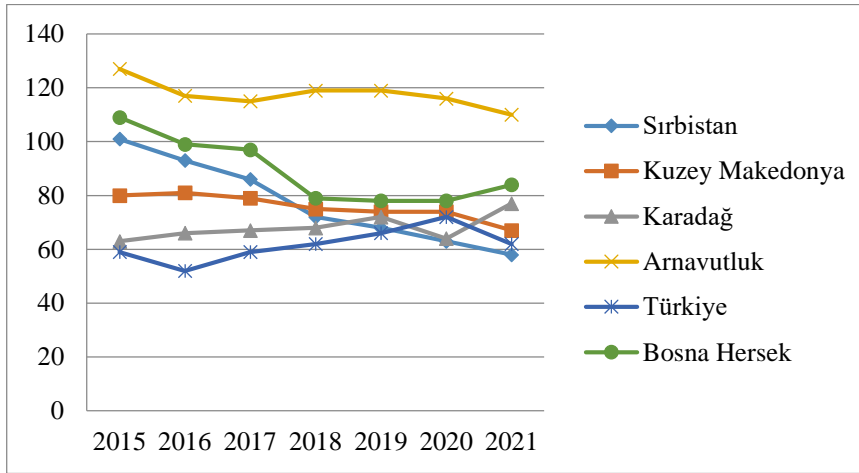
Kaynak: <https://www.prosperity.com/> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

Grafik 9'da AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin altyapı ve pazara erişim boyutunun sıralaması yer almaktadır. Grafik incelendiğinde Türkiye, Karadağ ve Sırbistan'ın yıllar itibarıyla yatay bir seyir izlediği görülürken, Bosna Hersek'in gerilediği, Arnavutluk'un ise 2015 yılından itibaren önemli bir ilerleme gösterdiği görülmektedir. Türkiye ülkeler arasında en iyi durumda olan ülkedir ve yıllar itibarıyla bu konumunu devam ettirmeyi başarmıştır. Türkiye'nin son yıllarda gerçekleştirdiği önemli altyapı yatırımları bu alanda rakiplerine göre durumunun korunmasına yardımcı olmuştur ancak yeterli atılımı gösterememesi ekonomik gelişmenin önündeki engellerden biridir.

Grafik 9: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Altyapı ve Pazara Erişim Sıralaması, 2015-2021

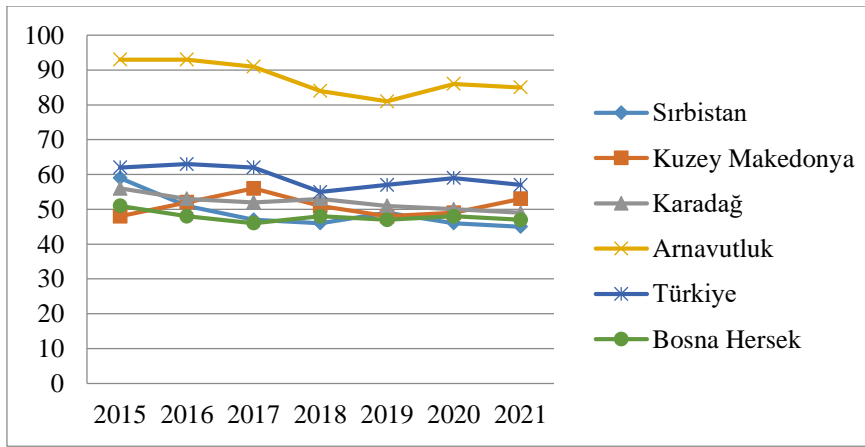
Kaynak: <https://www.prosperity.com/> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

Grafik 10'da AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin ekonomik kalite boyutunun sıralaması verilmiştir. Grafik incelendiğinde 2015 yılından itibaren Türkiye ve Karadağ hariç tüm ülkelerin sıralamada üst basamaklara çıktığı görülmektedir. Özellikle bu durum Sırbistan, Bosna Hersek ve Arnavutluk'ta net olarak görülmektedir. 2021 yılı itibarıyla en iyi durumda olan ülke Sırbistan'dır. Türkiye 2015 yılında en üst sırada yer alırken 2019 yılından sonra bu avantajını kaybetmiş, diğer ülkelerin gösterdiği performansı gösterememiştir. 2020 ve 2021 yıllarının büyük bir kısmının pandemi şartlarında geçtiği ve pandeminin etkilerinin hâlâ devam ettiği düşünüldüğünde, Türkiye'nin en azından mevcut yerini koruması olumlu değerlendirilebilir. Mevcut durumda Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunu olan işsizlik ve enflasyon sorunu çözülebilirse bu boyutta üst sıralara çıkabilmek mümkün olacaktır.

Grafik 10: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Ekonomik Kalite Sıralaması, 2015-2021

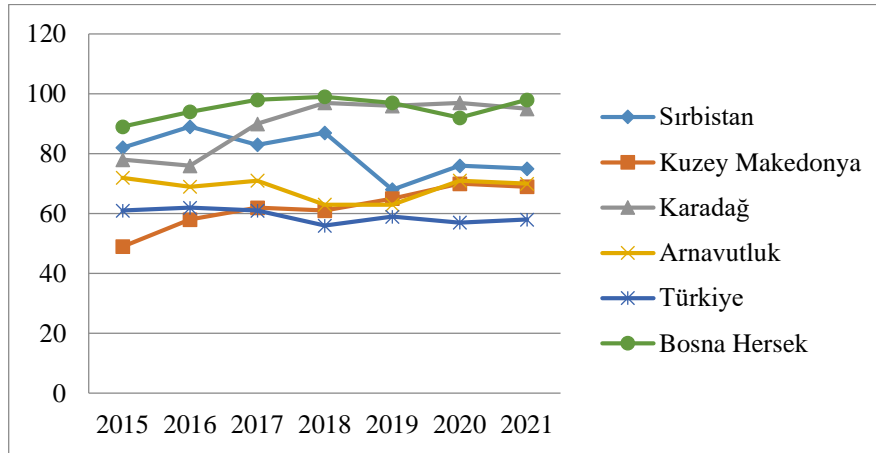
Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin yaşam koşulları boyutunun sıralaması Grafik 11'de verilmiştir. Grafikten ülkelerin yaşam koşulları sıralamasında yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Söz konusu ülkeler arasında Sırbistan ve Bosna Hersek iyi bir performans gösterirken, Arnavutluk oldukça gerilerde kalmıştır. Türkiye ise diğer ülkelerle karşılaştırıldığında onlara yakın bir konumda olmakla beraber geride kalmıştır. Analiz başlangıç yılı olan 2015 yılında da diğer ülkelere göre aynı konumda olan Türkiye'nin konumunu iyileştirememesi olumsuz olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ülke vatandaşların günlük yaşamını yakından ilgilendiren bu boyutta ilerleme sağlamak adına gerekli düzenlemeler yapılması oldukça önemlidir.

Grafik 11: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Yaşam Koşulları Sıralaması, 2015-2021

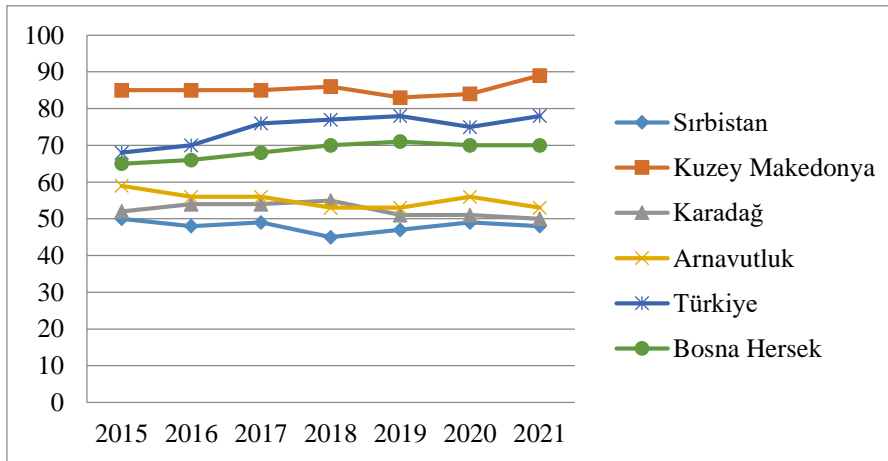
Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin sağlık boyutunun sıralaması Grafik 12'de gösterilmektedir. Buna göre, 2021 yılında Karadağ ve Bosna Hersek'in diğer ülkelere kıyasla daha geride oldukları görülmektedir. Türkiye ise sağlık boyutunda en iyi sırada olmasına rağmen 2015-2021 yılları arası yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Bu durumda, ekonomik büyümeye rağmen sağlıkta iyileştirilmenin kaydedilmediği yorumu yapılabilmektedir. 2020 yılının büyük bir kısmı ve 2021 yılının tamamının pandemi koşullarında geçtiği düşünüldüğünde, Türkiye'nin yerini koruması, bazı gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında pandemi kaynaklı ölüm sayısının az olması belli bir başarı düzeyini ifade etmektedir. Son dönemde sağlık alanında yapılan önemli yatırımlardan olan şehir hastanelerinin bu boyuta önemli katkısı olduğu düşünülmektedir. Sağlık, ülke ekonomilerin kalkınması, büyümesi ve toplum refahının sağlanması açısından en önemli faktörlerinden biridir. Çünkü ancak psikolojik ve fizyolojik açıdan sağlıklı olan bireyler üretken ve topluma faydalı olabilir.

Grafik 12: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Sağlık Sıralaması, 2015-2021

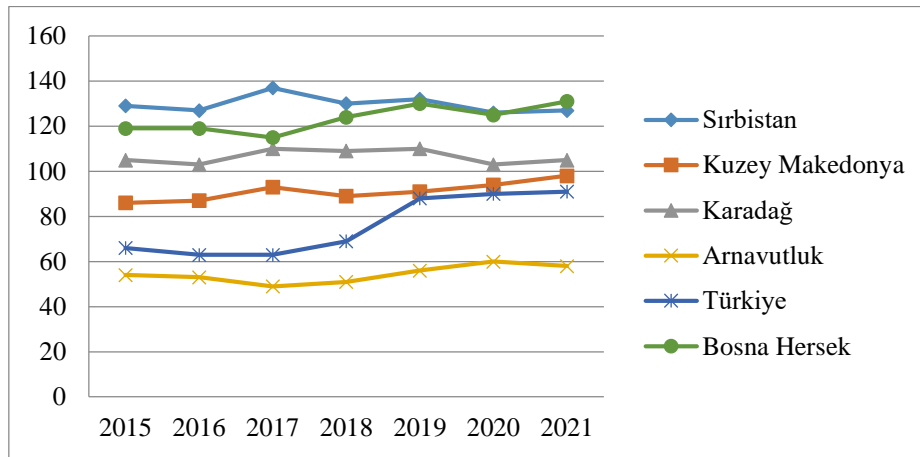
Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin eğitim boyutunun sıralaması Grafik 13'te verilmiştir. Grafik genel olarak incelendiğinde, ülkelerin eğitim boyutundaki sıralamasının yatay bir seyir izlediği görülmektedir. 2021 yılında Sırbistan ve Karadağ söz konusu ülkeler arasında eğitimde daha iyi bir performans gösterirken, Kuzey Makedonya ve Türkiye'nin sıralamada daha geride kaldığı görülmektedir. Türkiye'nin özellikle son yirmi yıldır eğitim sorununu çözmek amacıyla yeni politikalar ürettiği, ancak her politikanın sistemi değiştirdiği ve bu değişikliklerin sık olması sebebiyle de sorunların çözülemediği kamuoyunda sıklıkla tartışılmaktadır. Bu tartışmalar eğitimin her düzeyinde devam etmektedir. Eğitimin beşeri sermaye gücü yüksek iş gücünün yetişmesindeki hayati önemi düşünöldüğünde başta eğitimde fırsat eşitliği olmak üzere, nitelik ve nicelik bakımından eğitim hizmetlerinin iyileştirilmesi, mesleki eğitime verilen önemin artırılması kalkınma ve refah artışı için son derece önemlidir. Yapılan çalışmalar genellikle beşeri sermaye ve eğitim harcamalarının ekonomik büyümeyi olumlu etkilediğini ve aralarında çift yönlü nedensellik olduğunu göstermektedir (Baysal Kurt ve Güvenek, 2021; Wang ve Liu, 2016; Mercan ve Sezer, 2014).

Grafik 13: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Eğitim Sıralaması, 2015-2021

Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

Grafik 14'te AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin doğal çevre boyutunun sıralaması gösterilmektedir. Grafik incelendiğinde, genel olarak Türkiye hariç diğer ülkelerin yatay bir seyir izlediği görülmektedir. Doğal çevre boyutunda 2021 yılında Arnavutluk en iyi sıralamada yer alırken, Sırbistan ve Bosna Hersek'in doğal çevre sıralamasında daha geridedir. Türkiye her ne kadar mevcut ülkeler arasında ikinci sırada yer alsada da 2018 yılından sonra yaşanan keskin düşüş olumsuzdur. 2021 yılı yaz ayları itibarıyla yaşanan orman yangınları, seller ve yaşanabilecek su sorunları birlikte düşünöldüğünde, Türkiye'nin doğal çevre boyutunda gelecekte daha düşük sıralarda yer alma olasılığı yüksek görülmektedir. Bu nedenle çevreyi korumaya yönelik uygulamaların ve çevre dostu politikaların benimsenmesi hem günümüz hem de gelecek için hayati önem taşımaktadır. Bu aynı zamanda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi açısından da önemlidir.

Grafik 14: AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Doğal Çevre Sıralaması, 2015-2021

Kaynak: <https://www.prosperity.com> (Erişim tarihi: 04.12.2021); Legatum Institute, 2021

SONUÇ

AB'ye aday ve potansiyel aday ülkelerin genel LRE sıralamaları değerlendirildiğinde, 2021 yılı itibarıyla en iyi dereceye sahip ülke Karadağ'dır. Nitekim Karadağ, emniyet ve güvenlik, kişisel özgürlükler, yönetim, sosyal sermaye, yatırım ortamı ve girişimcilik koşulları boyutunda analize dâhil ülkeler arasında en iyi sıralamaya sahiptir. Ekonomik büyüme bakımından çok büyük atılımlar yapamamasına, hatta 2020 yılında ekonomisi en büyük kaybı yaşayan ülke olmasına rağmen refah konusunda gösterdiği bu durum Karadağ için büyük bir başarı olarak değerlendirilebilir. Karadağ sağlık konusunda analize dâhil ülkeler arasında beşinci sırada yer almaktadır. Ülkenin sağlık boyutunda gerileme yaşaması, özellikle bu alanda yatırımlara ağırlık verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Sırbistan yıllar itibarıyla LRE'de olumlu yönde gelişme göstermektedir. Eğitim, yaşam koşulları ve ekonomik kalite boyutunda analize dâhil ülkeler arasında en iyi konuma sahip ülkedir. Hiçbir boyutta en kötü sıralamada değilken, sadece doğal çevre boyutunda Bosna Hersek'in çok az farkla önünde yer almaktadır. Sırbistan'da ekonomik olarak çok fazla büyüme oranları elde edememiş olmasına rağmen endekste gösterdiği gelişim olumlu olarak değerlendirilebilir.

Kuzey Makedonya yıllar itibarıyla yatay bir seyir izlemekle birlikte, 2015 yılına göre sıralamada az da olsa geriye düşmüştür. Eğitim boyutunda son sırada yer alan ülke pazara erişim ve altyapı boyutunda ise sadece Bosna Hersek'i geçebilmiştir. Kişisel özgürlük boyutunda 2017'den sonra ciddi bir toparlanma görülmektedir. Diğer boyutlarda ise yıllar itibarıyla bir gerilemeden söz edilebilir.

Bosna Hersek yıllar itibarıyla yatay bir seyir izlerken sadece Türkiye'den daha iyi konumdadır. Analize tabi ülkeler arasında hiçbir boyutta en iyi konumda yer almayan ülke; yatırım ortamı, girişimcilik koşulları, altyapı ve pazara erişim, sağlık ve doğal çevre boyutlarında en kötü performansı göstermiştir. Yönetim boyutunda yıllar itibarıyla dikkat çeken bir gerileme, ekonomik kalite boyutunda ise dikkat çeken ilerleme söz konusudur.

Arnavutluk LRE'de yıllar itibarıyla yatay bir seyir izlemekle birlikte az da olsa sıralamada yükselmiştir. Doğal çevre boyutunda en iyi sıralamaya sahip olan ülke; ekonomik kalite ve yaşam koşullarında en kötü sıralamaya sahiptir. Yaşam koşulları boyutunda analize tabi ülkeler arasında ise ciddi bir fark olduğu gözükmemektedir. Sosyal sermaye boyutunda ise Türkiye'nin hemen üzerinde yer almaktadır.

Türkiye'ye geldiğimizde ise LRE'de yıllar itibarıyla düşüş gösterdiği hatta 2017 sonrasında düşüşün hızlandığı görülmektedir. Sağlık, altyapı ve pazara erişim boyutlarında en iyi sıralamaya sahip olan ülke konumundayken, emniyet ve güvenlik, kişisel özgürlükler, yönetim ve sosyal sermayede görece daha geri sıralarda konumlanmaktadır. Bu boyutlarda zaman içinde de gerileme görülmektedir. On iki boyut içerisinde yıllar itibarıyla bir tek sağlık boyutunda ilerleme kaydedilmiştir. Yıllar itibarıyla pozitif büyümeyi gerçekleştiren Türkiye'nin bu ilerlemeyi refah artışına daha fazla yansıtması önem taşımaktadır. Söz konusu endekse göre alt sıralarda konumlanan bir ülkenin üst sıralara yükselebilmesi için; iktisadi, sosyal, teknik, eğitim ve çevreye ait plan ve programlarının değişen koşullara uygun olarak güncellenmesi ve bunların uygulanması gerekmektedir.

Bu çalışma, bundan sonraki yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Nitekim gelecekteki çalışmalarda, başka bir ülkenin veya ülke grubunun refah düzeyini incelemek için farklı endeks veya yöntemler

de kullanılabilir. Bununla birlikte, mevcut durumda AB'ye üye ülkelerin aday, potansiyel aday veya üye olduklarındaki kalkınmışlık seviyeleri bugünküler ile kıyaslanabilir.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D. & Robinson, J. (2015). *Ulusların Düşüşü*, 2 b., Doğan Kitap, İstanbul.
- Afxentiou, P. C. (2000). "Convergence, the Maastricht Criteria, and Their Benefits", *The Brown Journal of World Affairs*, 7(1), 245-254.
- Akar, S. (2014). "Türkiye'de Daha İyi Yaşam Endeksi: OECD Ülkeleri ile Karşılaştırma", *Journal of Life Economics*, 1(1), 1-12.
- Balkır, C. (2021). "Brexit: Ekonomik Çözülme veya Yeniden Dirilişin İlk Adımı", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20(Özel Sayı), 209-243.
- Baun, M. (2000). *A Wider Europe: The Process and Politics of European Union*, Lanham, Rowman and Littlefield Publishers.
- Baysal Kurt, D. & Güvenek, B. (2021). "Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Eğitim Göstergeleri ile Avrupa Birliği Ülkeleri Örneği", *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 17-39.
- Büyüksarıkulak, A. M. & Kahramanoğlu, A. (2019). "The Prosperity Index and Its Relationship with Economic Growth: Case of Turkey", *Journal of Entrepreneurship, Business and Economics*, 7(2), 1-30.
- Çanakcı, M. (2021). "Ekonomik Kalkınmada Toplumsal Refahın Önemi: Kamu Politikası Önerileri", *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 11-19.
- Denk, E. (2016). *Avrupa Birliği*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Dura, C., Atik, H., & Dumrul, C. (2015). *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Dzialek, J. (2014). "Is Social Capital Useful For Explaining Economic Development In Polish Regions?" *Geografiska Annaler; Series B, Human Geography*, 96(2), 177-193.
- Engin, E. & Yeşiltepe E. (2009). "Global Ekonomik Krizin Gölgesinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Uyumu", *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2), 15-23.
- Eren Şenaras, A. & Çetin, I. (2016). "OECD Ülkelerinde Refahın Daha İyi Yaşam Endeksi ile Analizi", *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 12(2), 31-51.
- Gligorić, M., Gavrilović, B. J. & Savić, L. (2018). "Prosperity Index as a Measure of Wellbeing in European Union and Western Balkan Countries", *Teme*, XLII(4), 1253-1275.
- Greve, B. (2008). "What is Welfare?" *Central European Journal of Public Policy*, 2(1), 50-73.
- Güreşçi, E. (2006). "Türkiye - Avrupa Birliği (AB) İlişkileri Sürecinde Kamuoyunun Tutumu ve Değerlendirilmesi", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7(1), 72-85.
- Kabakçı Günay, E. & Sülün, D. (2021). "The Evaluation of the Impact of Social Capital on Economic Development Within the Framework of the Legatum Prosperity Index: The Case of OECD Countries", *Electronic Journal of Social Sciences*, 20(80), 1982-1996.
- Karluk, R. (2014). "Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri Çıkamaz Sokakta mı?", *Akademik Perspektif*, 1(1), 7-12.
- Koca, M. B. (2021). CRITIC ve Gri İlişkisel Analiz Yöntemleri ile G7 Ülkelerinin Refah Endeksinin Değerlendirilmesi. *Ekonomi ve Finans Çalışmaları (içinde)*, Yüksel Aydın (ed.) (s. 23-40). Ankara: Nobel Bilimsel.
- Korkmaz, M. (2018). "Avrupa Merkez Bankası Politikalarının Seçilmiş Avrupa Birliği Üyesi Ülkelere ve Türkiye'ye Etkisi", *Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya*.
- Kramp, P. L. (2010). "Bruttonationalprodukt og Velfærd", 93-107.
- Legatum Institute. (2021). *The Legatum Prosperity Index: A Tool for Transformation*.
- Mercan, M. & Sezer, S. (2014). "The Effect of Education Expenditure on Economic Growth: The Case of Turkey", *Procedia-Social and Behavioral Sciences* (109), 925-930.
- Ökmen, M. & Canan, K. (2009). "Avrupa Birliği'ne Üyelik Sürecinde Türk Kamu Yönetimi", *Yönetim ve Ekonomi*, 16(1), 139-171.
- Özen, Ç. & Yazgan, H. (2007). *Zor ya da Zoraki Aday: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci. Türkiye-AB İlişkileri (içinde)*. M. Erol, & E. Efeğil (ed.), Orion Yayınları.
- Özer, M. A. (2009). "Avrupa Birliğine Tam Üyelik Eşiğinde Türkiye", *Yönetim ve Ekonomi*, 16(1), 89-105.
- Özkan Günay, E. N. (2015). "Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'nin Maastricht Kriterlerine Göre Performansı", *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 15 (1), 83-116.
- Paksoy, S., Bayrı, Y. & Selci, H. (2018). "Maastricht Kriterlerine Göre Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinin Değerlendirilmesi", *Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 109-117.
- Ponzetto, G. & Troiano, U. (2018). *Social Capital, Government Expenditures and Growth*. NBER Working Paper Series(24533), 1-56.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. & Fitoussi, J.-P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. Paris.
- Süslü, B., Coşkun, B. & Pank, Ç. (2018). "Türkiye İçin İyi Yönetişim ve Toplumsal Refah İlişkisi Üzerine Bir İnceleme", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1), 219-241.
- Şaşmaz, M. Ü. (2019). "Geçiş Ekonomilerinde Hükümet Etkinliği, Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Refah Arasındaki Nedensellik İlişkisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(2), 150-163.
- Şener, S. & Koltan Yılmaz, Ş. (2021). "Entropi Tabanlı ELECTRE TRI ve K-Ortalamalar Yöntemleriyle Ülkelerin Refah Düzeyine Göre Değerlendirilmesi", *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(2), 191-209.

- Şireli, N. (2012). "Refah Ekonomisine Edgeworth, Pareto, Marshall ve Pigou'nun Katkıları", Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 0(35), 22-46.
- Temiz, D. (2009). "Gümrük Birliği ile Birlikte Türkiye'nin Dış Ticaretinde Yapısal Değişimler Oldu Mu?", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 8(1), 115-138.
- The Legatum Prosperity Index Methodology Report 2020.
- The Legatum Prosperity Index Methodology Report 2021.
- Wang, Y. & Liu, S. (2016). "Education, Human Capital and Economic Growth: Empirical Research on 55 Countries and Regions (1960-2009)", Theoretical Economics Letters, 6(2), 347-355.
- Yazgaç, S. (2005). Avrupa Birliği. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yılmaz, G. & Gündüz, M. (2021). "Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modellemesi Yöntemi ile Analizi", Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(1), 239-261.
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 09.12.2021).
- www.li.com/about/ adresinden alındı (Erişim tarihi: 16.12.2021).
- www.prosperity.com/about/methodology (Erişim tarihi: 10.12.2021).
- https://www.ab.gov.tr/katilim-muzakerelerinde-mevcut-durum_65.html (Erişim tarihi: 8.12.2021).
- <https://www.prosperity.com/rankings?pinned=MKD&rankOrScore=1&filter> (Erişim tarihi: 09.12.2021).
- <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (Erişim tarihi: 04.12.2021).